

CSICSMANN László
intézetvezető habilitált egyetemi docens
Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi, Politikai és
Regionális Tanulmányok Intézete, Budapest

director, associate professor
Corvinus University of Budapest Institute of International,
Political and Regional Studies, Budapest
email: laszlo.csicsmann@uni-corvinus.hu

REPEDÉSEK A TRANSZATLANTI
KAPCSOLATOKBAN? A KÖZEL-KELET PÉLDÁJA

CRAKS OF RELATIONSHIP OF TRANSATLANTIC. ONE
EXAMPLE: NEAR-EAST

ABSTRACT

This paper is aimed at analysing the impact of the crisis of the liberal international order on the transatlantic relations. Both the EU and the US have vital interest to maintain the existing international order, however regarding certain foreign policy goals we witness an increasingly divergent approach to world politics. This is the case with the Middle East, where the EU acts as a global player based on historical ties, while the United States have recently started a gradual disengagement from the region. The so-called post-American Middle East have its own opportunities as well as challenges for the European diplomacy. This article focuses on the differences between the EU and the US foreign policy goals related to the Middle East. It primarily addresses the Iranian nuclear program and the Middle East Peace Plan recently launched by the US. The author argues despite some differences in interests, the EU and the US do not perceive the region in an entirely different way.

Kulcsszavak: Európai Unió, Közel-Kelet, iráni nukleáris megállapodás, Globális stratégia, közel-keleti békefolyamat

Keynotes: European Union, Middle East, Iran nuclear deal, Global strategy, Middle East Peace Process

1. Bevezetés

Az elmúlt néhány esztendő – különösen a Trump-adminisztráció évei alatt (2017) – felszínre hozta azokat a különbségeket, amelyek meghatározzák az Egyesült Államoknak és az Európai Uniónak a világról alkotott képét. A 21. századi világméretű átrendeződés megkérdőjelezte a liberális nemzetközi rendszert, amely az Egyesült Államok hegemon szerepére, és a második világháború után felépített intézményrendszerre és működési normákra épült. „A liberális nemzetközi rendszer válságban van” – fogalmaz John Ikenberry, a nemzetközi kapcsolatok diszciplínájának egy meghatározó amerikai gondolkodója.¹ A liberális nemzetközi rendszer – többek között – a szabadkereskedelemre, a NATO-ra mint a kollektív védelem legfőbb megtestesítőjére, a demokrácia mint a legjobb kormányzati forma világméretű terjesztésére épült. Ebben a liberális nemzetközi rendszerben a második világháborút követően Nyugat-Európa, majd a hidegháború végével mondhatni egész Európa szorosán követte és támogatta az amerikai célkitűzéseket, és ebben az értelemben hozzájárult a globális kormányzás feltételrendszeréhez.

A liberális nemzetközi rendszer alternatívájaként jelenik meg más hatalmak – így különösen Kína – által vizionált alternatív világrend, amely újraértelmezi a globális kormányzás eddigi intézményrendszerét és normáit. A nemzetközi kapcsolatok elméletének másik nagy amerikai klasszikusa, John Mearsheimer egyenesen arról ír, hogy maga az Egyesült Államok járul(t) hozzá a liberális nemzetközi rendszer normáinak lebontásához, amennyiben jelentős mértékben megváltozott az a világkép, amely alapján Washington pozicionálta magát az átalakuló világrendben. Mearsheimer külön említi ebben a folyamatban Trump amerikai elnök szerepét, nevezetesen az Egyesült Államok elnöke maga tett lépéseket a normák lebontásának irányába, és különösképpen hozzájárult egy ún. poszt-amerikai rend kialakulásához.²

A 21. század elejének egy nagy kérdése, hogy az Európai Unió mint nemzetek feletti integrációs szervezet hogyan áll a fenti folyamatokhoz, és legfőképpen hol helyezkedik el ebben a folyamatban. Az Európai Uniónak tegyük rögtön hozzá, hogy önmagában nem fűződik ahhoz érdeke, hogy a liberális nemzetközi rendszer megroppanjon. A 2000-es évek eleje számos válságjelenséget hozott magával, amelyek alapjaiban megkérdőjelezik nemcsak az EU-t mint intézményt, hanem tágabban Európa helyét a világban. Ezek között említhető a 2008-as globális pénzügyi válság, a 2015-ben jelentkező migrációs válság, és ennek háttérében meghatározó identitásválság, valamint a jelenlegi koronavírus-válság, amely a jóléti intézmények és demokráciák közegészségügyi kihívásokra való lassú és kevésbé hatékony reakcióját mutatják.

Az Európai Unió – még a mai napig is formálódóban lévő – közös kül- és biztonságpolitika keretében foglalkozik a transzatlanti kapcsolatok kérdéskörével. Fédérica Mogherini közös kül- és biztonságpolitikai főképviselő irányítása alatt 2016-ban született meg az a Globális Stratégia, amely az EU világban betöltött helyét, illetve a liberális nemzetközi rendszer válságából adódó válaszlépéseket hívatott

összefoglalni.³ Szembetűnő, hogy a Globális Stratégia mindössze kétszer említi az Egyesült Államokat, részben a NATO, részben pedig a Transzatlanti Kereskedelmi és Beruházási Partnerség (TTIP) keretében. Ez utóbbi éppen az egyik szimbóluma a transzatlanti kapcsolatokban bekövetkező repedésnek, amelyben a Trump-adminisztráció állt ellen az európai törekvéseknek. A dokumentumban első helyen említett NATO, amely nemrégiben ünnepelte fennállásának 70. évfordulóját, működését tekintve szintén számos amerikai kritikát kap, különösen az egyes európai tagállamoknak, a közös védelemben való anyagi és más jellegű közös szerepvállalással kapcsolatosan. Ugyancsak különböznek a transzatlanti elképzelések a klímaváltozással összefüggésben, ugyanis Trump 2017-ben visszavonulót fújt az ún. Párizsi Egyezmény kapcsán, amely alapjaiban rengette meg a liberális nemzetközi rendszer alapjait.

Washington és európai szövetségesei számos regionális kérdésben, konfliktusban is közösen működtették ezidáig a „globális kormányzást”, vagyis azonos normák – emberi jogok, demokrácia, de elsősorban a közös érdekek – mentén menedzselték a világban jelentkező kihívásokat. Az Európai Unió és az Egyesült Államok hasonlóképpen negatívan szemlélte a Krím-félsziget 2014-es orosz annektálását, amely különféle szankciók bevezetéséhez vezetett Moszkvával szemben. Egyeztek az amerikai és az európai célok a Közel-Kelet vonatkozásában is a 2000-es évekig bezáróan. Jelen tanulmány megkísérli bemutatni azon törésvonalakat, amelyben az Európai Unió és az Egyesült Államok más álláspontot képvisel a közel-keleti konfliktusokkal kapcsolatban. Jelen tanulmány arra megállapításra jut, hogy a Közel-Kelet mint biztonsági komplexum kihívásai jól szemléltetik a fentiekben bemutatott folyamatokat, és a transzatlanti kapcsolatokban mutatkozó töréseket.

2. A Közel-Kelet kihívásai és a transzatlanti együttműködés korlátai

Az 1989-es átalakulást követő új világrend keretében az európai és amerikai érdekek és értékek is találkoztak a Közel-Kelet vonatkozásában. A tágabb közel-keleti térséget mint külső szereplő az Egyesült Államok dominálta. Washingtonnak érdekében állt és képes volt a folyamatok befolyásolására. Ennek fő pillérei az 1990-es években: az Öböl-háború 1991-ben, a közel-keleti békefolyamat (ún. oslói folyamat), valamint a nyugati érdekeknek megfelelő közel-keleti partnerek támogatása és az autoritárius stabilitás fenntartása a belső iszlámista kihívással szemben.

Az Európai Unió – támogatva az amerikai célkitűzéseket – az 1990-es évektől fokozatosan építette ki mediterrán-politikájának intézményrendszerét, amelynek fő elemei: a Szomszédságpolitika déli dimenziója (European Neighborhood Policy), az Unió a Mediterráneumért (Union for the Mediterranean) és nem utolsósorban az előbbieken említett Globális Stratégia és annak implementálásához kapcsolódó dokumentumok.⁴ Az Európai Unió például a Washington által politikailag elősegített oslói folyamatnak kiemelkedő anyagi támogatója volt, amennyiben a kiépülő

palesztín intézményrendszer kapacitás-építéséhez jelentős mértékben hozzájárult. Jelen tanulmánynak nem célja, hogy áttekintse a történelmi folyamatokat, hanem elsősorban a jelenkori kihívásokra összpontosítunk.

Az Európai Unió és az Egyesült Államok – közel-keleti válságokkal kapcsolatos – együttműködésében az első jelentősebb kihívást a Bush-kormányzat által 2003-ban megindított iraki háború jelentette. Ez egyben az Európai Unió tagállamai közötti megosztottságra is rámutatott, nevezetesen a közös kül- és biztonságpolitika korlátaira. Mint ismeretes az akkori amerikai védelmi miniszter, Donald Rumsfeld megfogalmazásában, az ún. „régí Európa” (Franciaország, Németország) alapvetően ellenezte Bush-elnök Közel-Kelet politikáját, míg az ún. „új Európa” (újjonnan csatlakozó államok mint Magyarország) támogatta a háborús elképzeléseket.

Az EU és az Egyesült Államok közel-keleti céljai vonatkozásában mégis az elmúlt esztendő hozta meg a távolodást. Ezen évek alatt a Közel-Kelet külső feltételrendszere is átalakult, amennyiben egy kompetitív multipolaritás határozza meg az erőviszonyokat. Jelenleg négy olyan külső szereplő van, amely érdemben befolyással rendelkezik a térségben: az Európai Unió, az Egyesült Államok, Oroszország és Kína. Mindenképpen újdonságnak tekinthető, hogy az Egyesült Államok fokozatosan „elfordul” a Közel-Kelettől, és külpolitikájában a térség veszít a jelentőségéből. Ennek egyik első retorikai kinyilvánítása az Obama-féle Pivot to Asia – az Ázsia-felé való fordulásnak a koncepciója, amely elismerte, hogy az Egyesült Államok számára a globális kihívások és lehetőségek a kelet-ázsiai térségben jelentkeznek. Az ún. poszt-amerikai Közel-Kelet ebben az értelemben azt jelenti, hogy Washington a négy közül az egyik olyan szereplővé vált a régióban, amely képes a politikai és gazdasági folyamatok befolyásolására. Az amerikai palagáz-termelés felfutásával egyidejűleg az Egyesült Államok napjainkban egyre kevésbé függ a Közel-Keletről importált energiahordozóktól. 2019-ben az Egyesült Államok olajimportjának 11 százaléka származott a Perzsa-öböl térségéből, és a régióon belül Szaúd-Arábia rendelkezik a legnagyobb aránnyal (6%).⁵ Továbbá az Obama-által meghirdetett, majd Trump révén látványosabban folytatott külpolitika újraértelmezi az Egyesült Államok helyét a világban. A Trump-féle Közel-Kelet politika elemei között említhetjük: Izrael biztonságának támogatása, Irán elszigetelése a maximális nyomás stratégiáján keresztül, valamint a terrorizmus-ellenes műveletek folytatása. Trump 2019-ben az amerikai katonák Szíriából való kivonását jelentette be, amelylyel egyben azt is üzenté a riválisnak tekinthető szereplők számára (pl. Oroszország), hogy az Egyesült Államok szabad kezet ad a politikai átmenet irányításában vagy az újjáépítésben.⁶ A 2020 januári események – Kászim Szulejmáni meggyilkolása – azonban rámutatott arra, hogy stratégiai céljai érdekében (pl. Irán expanziójának megfékezése) Washington akár célzott katonai műveletekre is képes.

Az amerikai visszavonulás akár lehetőséget is jelenthetne az európai államok számára, hogy érdemben képviselhessék érdekeiket a közel-keleti térségben. Az Európai Unió az elmúlt években megkísérelt globális szereplőként fellépni abban a térségben, ahol a kolonializmus örökségére épülő szoros gazdasági kötődések maradtak

fenn. Az Európai Unió és az Egyesült Államok Közel-Keleti politikájában számos hasonlóságot látunk, azonban néhány területen jelentős különbségek mutatkoznak.

A hasonlóságok kapcsán emelhetők ki az alábbi szempontok:

- A terrorizmus valamennyi formájának visszaszorítása.
- A polgárháború sújtotta államokban az ENSZ égisze alatt történő politikai átmenetre kerüljön sor (pl. különösen fontos Szíria vonatkozásában).
- A stabilitás fenntartása az egyes államokban.
- Sem az Egyesült Államoknak, sem az Európai Uniónak nem érdeke, hogy más globális szereplők a térségben jelentősebb befolyásra tegyenek szert.
- A közel-keleti békefolyamat (izraeli-palesztín kérdés) külső támogatása.

A fenti szempontok kapcsán is érdemes hangsúlyozni a különbségeket az EU és az Egyesült Államok szempontjai között. Például a migráció- és menekültügy elsődlegesen az Európai Unió államait érintik közvetlenül, az Egyesült Államokra közvetlen befolyást kevésbé gyakorol. A 2015-ös migrációs válság az Európai Unió percepcióját a közel-keleti régióval kapcsolatosan alapvetően érintette. Érdemes továbbá arra is felhívni a figyelmet, hogy a fenti kérdések vonatkozásában a 27 tagállam nézetei sem azonosak. Például a líbiai kérdés megítélése és kezelése kapcsán az Európai Unió két meghatározó állama – Franciaország és Olaszország – között jelentős feszültségek keletkeztek, amelyek megakadályozták egy egységes európai álláspont kialakítását. Jelen tanulmány terjedelmi okok miatt nem utalhat a fenti folyamatokra, ugyanis elsődlegesen az amerikai és az európai percepciók közötti markánsabb különbségeket kíséreljük meg bemutatni.

Ebben a vonatkozásban két kérdés emelkedik ki a Közel-Keleten, amely Washington és Brüsszel között jelentős feszültségeket okoz: az iráni nukleáris megállapodás sorsa, illetve a közel-keleti békefolyamat (az izraeli-palesztín konfliktus) kezelése.

Irán

A közel-keleti térségben az egyik legjelentősebb biztonságpolitikai kérdés a 2002-ben kirobbant iráni nukleáris válság kezelése. Az Európai Unió három tagállama – Nagy-Britannia, Németország és Franciaország (EU3) – aktívan részt vett azokban a nemzetközi tárgyalásokban, amelyek a nukleáris válság diplomáciai megoldását célozzák. 2002 és 2005 között aktív tárgyalások folytak, majd 2005-ben Mahmúd Ahmedinezsád elnöksége alatt a tárgyalások leálltak. Ebben az időben a nemzetközi közösség, így Európa is a szankciók fokozatos bevezetésén munkálkodott. Ezen szankciók 2012-ben teljeseztek ki, amikor az Európai Unió teljes olajembargót léptetett életbe Iránnal szemben. Az Európai Unió és Irán közötti gazdasági és politikai kapcsolatok 2012 és 2015 között a minimális szintre csökkentek. 2015-ben az EU3, illetve az Egyesült Államok, Oroszország és Kína (P5+1) politikai támogatásával sikerült a P5+1 csoportnak aláírni a nukleáris megállapodást Iránnal.

Federica Mogherini, az Európai Unió külügyi és biztonságpolitikai főképviselője több beszédében is utalt arra, hogy az EU nélkül nem lehetett volna az iráni nukleáris válságot megoldani. Az iráni nukleáris megállapodás egyszerre tekinthető az Obama-vezette amerikai diplomácia, illetve az Európai Unió sikerének. Az iráni nukleáris tárgyalásokat a közös európai kül- és biztonságpolitika egyik kísérleti terepének is tartják, amelynek keretében az EU a legmagasabb diplomáciai szinten képes volt egy válsághelyzet politikai kezelésére.⁷ Az Európai Unió legtöbb állama úgy látta, hogy miközben Irán felelős a regionális instabilitásért, eközben a nukleáris megállapodás és a szankciók fokozatos feloldása átmeneti megoldásként szolgálhat.

A gyakorlatban az iráni nukleáris megállapodás implementációja minden oldalról jól működött 2016 januárjától kezdődően. Az iráni gazdaság mintegy 12 százalékos növekedésében (2016) jelentős szerepet játszottak a bővülő európai gazdasági kapcsolatok, amelyek elsősorban az olajszektor vonatkozásában mutattak kiemelkedő változást. Az olajszektorban olyan európai vállalatok is megjelentek, mint a Total, amely 50,1 százalékos részesedést szerzett 2017-ben egy, a South Pars gázmező fejlesztését célzó 20 esztendőes koncesszióban.⁸ Az európai vállalatok – így a Renault, a Peugeot és a Daimler – további jelentős befektetéseket hajtottak végre az autóiparban. Az európai repülőgépgyártást képviselő Airbus 2016 decemberében 100 repülőgép leszállítására szerződött az IranAir flottájának megújítása végett. Emellett a Nestlé, a Sanofi és a Rocher is jelentős beruházásokat hajtott végre Iránban.

Az Európai Unió azonban számos kérdésben nem támogatta Irán álláspontját, illetve tevékenységét. A korábbiakban említett regionális konfliktusok – pl. Szíria – vonatkozásában Irán Brüsszel szemszögéből nem tartozik a stabilizáló államok közé, amennyiben Oroszországgal szorosan együttműködve az Aszad-rezsim fenntartásában érdekelték. Az európai vélemények szerint Irán hozzájárul a térségbeli instabilitás megőrzéséhez. A másik Iránnal kapcsolatos európai kritika a ballisztikus rakétákkal folytatott kísérletekkel kapcsolatos. A nukleáris megállapodás a kérdést nem szabályozza, így Teherán úgy érezte, hogy rakétakísérleteit korlátozás nélkül folytathatja. 2017-ben több alkalommal rövid- és közepes hatótávolságú rakéták tesztelésére került sor, amely kifejezett európai kritikát is kiváltott.⁹

A Trump-adminisztráció a beiktatása óta kritizálja az Obama által kötött nukleáris megállapodást. Az amerikai vezetés többször megfogalmazta, hogy a megállapodás – ebben a formában – nem szolgálja az Egyesült Államok érdekeit, ugyanis csak átmenetileg függeszti fel Irán nukleáris programját. Továbbá fontos amerikai érvként fogalmazódik meg az is, hogy Teherán regionális szerepe megkérdőjelezhető amerikai szempontból. Az európai államok vezetői kifejezték abbéli nézetüket, hogy hajlandók az Egyesült Államokkal együtt újratárgyalni a nukleáris szerződést. Az európai államok közül Macron elnök mutatta a legnagyobb aktivitást, aki több alkalommal is próbálta meggyőzni az amerikai elnököt a nukleáris megállapodás fenntartásáról, illetve aktív együttműködésre szólította fel Iránnal kapcsol-

latosan az európai államokat. Macron hangsúlyozta, hogy az európai multilaterális megőrzése kulcsfontosságú a nemzetközi kapcsolatokban, amely egyfajta burkolt kritikája a Trump-féle unilateralizmusnak.¹⁰

A Trump-adminisztráció 2018 májusában bejelentette, hogy az Egyesült Államok kivonul a nukleáris megállapodásból, és fokozatosan helyreállítja a szankciókat. Az európai államok, élén az EU 3-mal – Franciaországgal, Németországgal és Nagy-Britanniával – bejelentették, hogy a továbbiakban is fenntartják a nukleáris megállapodást. Az Iránnal kereskedő és az Iránban beruházó európai vállalatok meglehetősen elbizonytalanodtak az instabil politikai környezettől, és többnyire a kivárás mellett vannak. Washington bejelentette, hogy az augusztus folyamán visszaálló szankciókat követően nem tűrik el, hogy a nem amerikai vállalatok kereskedjenek Iránnal. Az Európai Unió éppen emiatt augusztus 6-án kiadott egy közös statútumot, amely szerint az európai vállalatokat nem fogja érinteni az amerikai szankciós politika. Az európai vállalatok egy része azonban ezt nem feltétlenül látja így, és továbbra is visszafogja a beruházásokat.

Az Európai Unió 2019 januárjától életre hívott egy pénzügyi eszközt, az INSTEX-et (*Instrument in Support of Trade Exchanges*), amelynek célja, hogy mentesse tegye az ún. másodlagos amerikai szankcióktól az Iránnal kereskedelmi kapcsolatokat ápoló európai vállalatokat. 2019 novemberében az eredetileg három EU-s ország által alapított INSTEX mechanizmushoz még hat másik tagállam csatlakozott. Az INSTEX azonban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, ugyanis az EU-Irán kereskedelmi forgalom a 2019. évben január és október között mintegy 75 százalékos visszaesést mutatott.¹¹

2019 őszén az Európai Unió és a tagállamok közül különösen Macron elnök kísérelt meg közvetíteni az Egyesült Államok és Irán között, azonban a mindkét fél által megvalósított katonai eszkalációs lépések következtében a tárgyalások kútba estek. A 2020. január 3-ai a Kászim Szulejmáni iráni katonai vezető elleni amerikai támadás a háború küszöbére sodorta a két államot. Az Európai Unió ebben a helyzetben továbbra is az iráni nukleáris megállapodás megmentésén fáradozott, azonban az Irán által a nukleáris program felújítása kapcsán tett bejelentések nehéz helyzetbe hozták Brüsszelt. Ezúttal ismételt az Egyesült Államok érdekei szerint zajlottak az események: nevezetesen Washington rákényszerítette Brüsszelt, hogy az utóbbi a megállapodásban szereplő vitarendezési mechanizmus léptesse életbe. Jelen sorok írásakor is egyfajta patthelyzet áll fenn az EU-Irán kapcsolatokban. Összefoglalva, az Európai Uniónak nem sikerült az iráni nukleáris megállapodást az Egyesült Államok nélkül fenntartani, ugyanis a Trump-adminisztráció maximális nyomás stratégiája győzedelmeskedett. Mindez megmutatkozott abban, hogy 2019-re az iráni olajexport a 2016-2017-es napi 2,5 millió barrelről közel a nullára esett vissza, valamint az európai vállalatok fontosabbnak ítélték a transzatlanti kötelekeket, semmint Brüsszel politikai szándékát a Teheránnal való gazdasági kapcsolatok létesítésére és fenntartására.

A közel-keleti békefolyamat

Trump elnök megválasztásától kezdve szorosabbra fűzte Izrael Állammal a politikai kapcsolatokat, és politikai lépéseket tett, hogy eddig még az amerikai külpolitikában is tabunak számító kérdéseket a status quo értelmében Izrael javára döntsön el. Így került sor az Egyesült Államok nagykövetségének Tel Avivból Jeruzsálembe való áthelyezésére 2018-ban, amellyel Washington elismerte Jeruzsálemet mint Izrael Állam egy és oszthatatlan fővárosát. 2019 márciusában az Egyesült Államok bejelentette, hogy elfogadta az Izrael által az 1967-es, hatnapos háborúban megszállt Golán-fennsík annexióját. A Trump-adminisztráció alatt született meg az az együttműködési megállapodás, amely szerint az Egyesült Államok 38 milliárd amerikai dollár értékben fog védelmi eszközöket szállítani Izrael számára az elkövetkező 10 esztendőben.¹²

2020 januárjában Trump közzétette az „évszázad megállapodásaként” beharangozott közel-keleti béketervét (*Middle East Peace Plan*), amely elemzők szerint is meglehetősen Izrael Állam biztonsági és nemzeti érdekeit preferálja a palesztinokkal szemben.¹³ A terv lehetőséget biztosít Izrael számára a Nyugati-part 30 százalékának annexiójára, elismeri Jeruzsálemet mint a Zsidó Állam egy és oszthatatlan fővárosát, valamint megakadályozza a palesztin menekültek visszatérését. A Trump-féle béketerv a kétállamos megoldás jegyében született, amelynek keretében számos feltétel teljesülése esetén létrejöhet egy korlátozott szuverenitással bíró palesztin állam.

Az Európai Unió részéről az új kül- és biztonságpolitikai főképviselő, Josep Borrell igen negatívan kommentálta a béketervet, ugyanis annak adott hangot, hogy az a nemzetközi joggal ellentétes. Brüsszel 2017 decemberében elítélte azt az amerikai döntést is, amely elismerte Jeruzsálemet, mint Izrael Állam egy és oszthatatlan fővárosát. Az Európai Unió álláspontja szerint a végső státust érintő kérdéseket – mint Jeruzsálem, a területi határok, menekültek visszatérési joga – tárgyalásos úton kell rendezni. Számos elemzés azonban rámutat Brüsszel álláspontjának gyengeségére: a tagállamok megosztottságára az izraeli-palesztin kérdés vonatkozásában.

A 27 tagállam közül néhányan – például Svédország – kritikával illették a tervet, míg mások – különösen Magyarország – teljes támogatásáról biztosították.¹⁴ Mint ismeretes, Magyarország korábban kiegyensúlyozott politikát képviselt az izraeli-palesztin kérdésben, amely az elmúlt években – különösen a migráció- és menekültügy kapcsán – jelentős mértékben megváltozott Izrael irányába. Az Európai Unió továbbá azzal sem tud mit kezdeni, hogy az amerikai javaslatához hasonló béketervet éppen a megosztottság miatt nem tudott letenni az asztalra. Az Európai Unió a Szomszédságpolitika keretében elsősorban a Palesztin Hatóság infrastrukturális kapacitásának építésére törekszik, és kevésbé rendelkezik a konfliktus egérszére nézve átfogó, komplex javaslattal.

3. Konklúzió

Az Egyesült Államok és az Európai Unió Közel-Keletet érintő politikájában az alapvető értékek és érdekek nem változtak. Mind Brüsszel, mind Washington fontosnak tartja az iszlám radikalizmus visszaszorítását, a gyenge államok stabilizálását, a Perzsa-öböl biztonságának szavatolását, valamint az izraeli-palesztín békefolyamat elősegítését. A fentiekben látható két kérdésben – az iráni nukleáris megállapodás, valamint az izraeli-palesztín békefolyamat – felszínre hozta az eltérő percepciókat és érdekeket. Míg a Trump-adminisztráció a maximális nyomás stratégiáját alkalmazta, Irán teljes elszigetelésére törekszik, addig az Európai Unió a perzsa állam térségbe való integrálásának szükségességét vallja, amelynek egyik eleme a nukleáris megállapodás fenntartása. Washington 2020 januárjában közzétette az izraeli-palesztín békefolyamat előmozdítása kapcsán megfogalmazott béketervét, amely nem találkozott teljes konszenzussal az Európai Unión belül.

Az Európai Unió globális szereplőként lép fel a Közel-Keleten, azonban a tagállamok közötti megosztottság, valamint az eszközök hiánya következtében inkább elszenvedője (*policy-taker*), semmint alakítója (*policy-maker*) a térségben zajló politikai és gazdasági folyamatoknak (lásd a menekültkérdést különösen).

JEGYZETEK / NOTES

1. Ikenberry, G. John (2018): The end of liberal international order? *International Affairs*, 94:1 (2018): 7–23. old
2. Mearsheimer, John J. (2019): Bound to Fail. The Rise and Fall of The Liberal International Order. *International Security*, Vol. 43, No. 4 (Spring 2019). 7–50. old.
3. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. June 2016, http://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf. (Letöltve: 2020. 04. 07.)
4. N. Rózsa Erzsébet: Az Európai Unió szerepvállalása a Közel-Keleten és a Mediterráneumban. In: Molnár Anna – Komlósi Orsolya (szerk.): *Az Európai Unió mediterrán térséggel összefüggő kapcsolata: Párbeszéd és konfliktusok*. pp. 17–28. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019.
5. How much petroleum does the United States import and export? US Energy Information Administration. <https://www.eia.gov/tools/faqs/faq.php?id=727&t=6> (Letöltve: 2020. 04. 10.)
6. William F. Weschler: US Withdrawal from the Middle East: Perceptions and Reality. In: Karim Mezran – Arturo Varvelli (eds.): *The MENA Region: A Great Power Competition*. pp. 13–38. Atlantic Council, ISPI, October 2019.
7. Jessen, Erik: *European Diplomacy in the Iranian Nuclear Negotiations: What Impact Did it Have?* Bruges Political Research Papers 61/ 2017, pp. 1–2. College of Europe, Brugge, 2017.

8. Habibi, Nader: The Iranian Economy Two Years after the Nuclear Agreement. Brandeis University, Crown Center for Middle East Studies. Middle East Brief, No. 115, p. 5. February 2018.
9. Katzmann, Kenneth: Iran's Foreign and Defense Policies. CRS Research Service, 11 September, 2018. <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R44017.pdf> (Letöltve: 2019. 09. 14.)
10. French President Emmanuel Macron for broader Iran deal. <https://www.dw.com/en/french-president-emmanuel-macron-for-broader-iran-deal/a-43716203> (Letöltve: 2018. 06. 25.)
11. Alexandra Brzozowski: INSTEX fails to support EU-Iran trade as nuclear accord falters. EURACTIV, 14 January, 2020. <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/instex-fails-to-support-eu-iran-trade-as-nuclear-accord-falters/> (Letöltve: 2020. 04. 10.)
12. Robert D. Blackwill: Trump's Foreign Policies Are Better Than They Seem. Council Special Report No. 84, April 2019. Council on Foreign Relations. pp. 47–48.
13. A terv teljes szövege elérhető: Peace to Prosperity. A Vision to Improve the Lives of the Palestinian and Israeli People. White House, January 2020. Forrás: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2020/01/Peace-to-Prosperity-0120.pdf> (Letöltve: 2020. 04. 10.)
14. Neil Quilliam and Reni Zhelyazkova: How Donald Trump's Peace Plan Looks to the Gulf and Europe. Chatham House, Expert Comment, 19 February 2020. Forrás: <https://www.chathamhouse.org/expert/comment/how-donald-trump-s-peace-plan-looks-gulf-and-europe> (Letöltve: 2020. 04. 10.)

FELHASZNÁLT IRODALOM / REFERENCES

- Blackwill, Robert D. (2019): Trump's Foreign Policies Are Better Than They Seem. Council Special Report No. 84, April 2019. Council on Foreign Relations. 47–48. old.
- Habibi, Nader (2018): The Iranian Economy Two Years after the Nuclear Agreement. Brandeis University, Crown Center for Middle East Studies. Middle East Brief, No. 115, p. 5. February 2018.
- Ikenberry, G. John (2018): The end of liberal international order? *International Affairs*, 94:1 (2018): 7–23.
- Jessen, Erik (2017): European Diplomacy in the Iranian Nuclear Negotiations: What Impact Did it Have? *Bruges Political Research Papers* 61/ 2017, pp. 1–2. College of Europe. Brugge.
- Mearsheimer, John J. (2019): Bound to Fail. The Rise and Fall of The Liberal International Order. *International Security*, Vol. 43, No. 4 (Spring 2019) 7–50. old.
- N. Rózsa Erzsébet (2019): Az Európai Unió szerepvállalása a Közel-Keleten és a Mediterráneumban. In: Molnár Anna – Komlósi Orsolya (szerk.): *Az Európai Unió mediterrán térséggel összefüggő kapcsolata: Párbeszédék és konfliktusok*. Dialóg Campus Kiadó. Budapest. 17–28. old.

Weschler, William F. (2019): US Withdrawal from the Middle East: Perceptions and Reality. In: Karim Mezran – Arturo Varvelli (eds.): *The MENA Region: A Great Power Competition*. pp. 13–38. Atlantic Council, ISPI, October 2019.

Internetes források

How much petroleum does the United States import and export? US Energy Information Administration. <https://www.eia.gov/tools/faqs/faq.php?id=727&t=6> (Letöltve: 2020. 04. 10.)

Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy. June 2016, http://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf. (Letöltve: 2020. 04. 07.)

Katzmann, Kenneth: Iran’s Foreign and Defense Policies. CRS Research Service, 11 September, 2018. <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R44017.pdf> (Letöltve: 2019. 09. 14.)

French President Emmanuel Macron for broader Iran deal. <https://www.dw.com/en/french-president-emmanuel-macron-for-broader-iran-deal/a-43716203> (Letöltve: 2018. 06. 25.)

Brzozowski, Alexandra: INSTEX fails to support EU-Iran trade as nuclear accord falters. EURACTIV, 14 January, 2020. <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/instex-fails-to-support-eu-iran-trade-as-nuclear-accord-falters/> (Letöltve: 2020. 04. 10.)

Peace to Prosperity. A Vision to Improve the Lives of the Palestinian and Israeli People. White House, January 2020. Forrás: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2020/01/Peace-to-Prosperity-0120.pdf> (Letöltve: 2020. 04. 10.)

Quilliam Neil- Zhelyazkova, Reni (2020): How Donald Trump’s Peace Plan Looks to the Gulf and Europe. Chatham House, Expert Comment, 19 February 2020. Forrás: <https://www.chathamhouse.org/expert/comment/how-donald-trump-s-peace-plan-looks-gulf-and-europe> (Letöltve: 2020. 04. 10.)